నాకీ జీవితం చాలు

"అమ్మా! నే నిది సహించలేనమ్మా!...నే నిప్పుడే వెళు తున్నాను...పెండ్లి ఎలా అవుతుందో చూస్తాను!... ఈ వివాహం జరగటానికి వీల్లేదు!" రాజశేఖరం ఆవేశంగా అన్నాడు.

తల్లి దగ్గరకు వస్తూ అన్నది: "రాజూ! పెద్దదాన్ని చెబుతున్నాను విను...ఎవరి పాపాన వాళ్ళే పోతారు... మనం మధ్యలో కల్పించుకొని భారతి జీవితాన్ని ఎందుకు నాశనం చేయాలి?...వద్దు నాయనా! నేను చెబుతున్నాను విను!"

"భారతి జీవితం నాశనం అంటున్నావ్!...ఒకవైపు శేషగిరి జీవితం అలా నాశనం అవుతుంటే నే నెలా చూస్తూ వూరుకోగలను?...రేపు వివాహం అయిన తరువాతయినా తెలియకపోదు...మిత్రుడివి నీవే యిలా మోసం చేశావే— తెలిసీ దాచిపెట్టావే అని మొఖాన పట్టుకు అడిగితే నేనేం చెప్పేది?...అటు నా మిత్రుడిని మోసంచేస్తూ నా ఆత్మను నేను వంచించుకోలేను!"...ఒక్క-క్షణం ఆగాడు. తల్లి మొఖంలోకి దీక్షగా చూస్తూ "లాభంలేదమ్మా! వాడి తెలివితేటలు వాడిని యూనివర్శిటీలో ఫస్టుగా నిలబెట్టి నయి...వాడి అందం చుక్కల్లో చంద్రుణ్ణి గుర్తుకు తెస్తుం దమ్మా... వాడు ... వాడు ... త్వరలో అమెరికా వెళ్ళ

పోతున్నాడు...వచ్చి ఎక్కడో ప్రొఫెసర్ అవ్వగలడు... అటువంటి వాడి జీవితం ఇలా నాశనం చేయటం...వాడి ఆశలను మొగ్గలోనే త్రుంచివేయడం...వాడి కోరికలన్నీ గగనకుసుమాలు చేయటం...నేను సహించలేను. నేను చూడలేను!'' తల విదిలించాడు.

''రాజూ!'' గంభీరంగా అన్నది. ''శేషగిరి నీ మిత్రుడవ్వవచ్చు. భారతి నా అన్నయ్య కూతురని గుర్తుంచుకో...భారతి వివాహం నీవు ఆపటానికి వీల్లేదు... ఆపలేవు...అది జరిగి తీరాలి!''

రాజశేఖరం ముందుకువచ్చి పిడికిలి బిగించి తల్లి మొఖంలోకి భయంకరంగా చూస్తూ, ''ఆ నీ అన్నయ్య కూతురు భారతినే నీ కోడలిగా చేసుకోవటానికి ఎందుకు తిరస్కరించావో మరి?...చెప్పు అమ్మా చెప్పు!...ఆనాడు నీ అన్నయ్య వచ్చి కాళ్లా వేళ్లా పడుతూ బ్రతిమాలినప్పుడు కటికగుండెతో 'వీల్లేదు' అనే మాట తప్ప ఆ రోజుల్లో మరోమాట నీ నోటినుండి రాలేదే...ఈనాడు నీ అన్నయ్య మీద, నీ అన్నయ్యకూతురు భారతి మీద అంత ప్రేమ, అంత జాలి ఎలా వచ్చింది?...''అన్నాడు రాజశేఖరం.

ఆమె మొఖం తెల్లబడిపోయింది. రెండు చేతుల్లోనూ మొఖాన్ని దాచుకొని వలవలలాడింది...

రాజశేఖరం ఒక్క క్షణం ఆగాడు. ''అవునమ్మా భారతిని నీ కోడలిగా ఊహించుకోలేకపోయావ్!...ఫిట్స్

వచ్చే భారతిని నీ రాజశేఖరం ప్రక్కన భార్యగా నిలబెట్ట లేకపోయావ్!...అవునా?...కానీ. ఈనాడు ఆ భారతే... ఆ ఫిట్సుతో బాధపడే భారతే నా మిత్రుడు శేషగిరికి భార్యగా వెళుతున్నప్పుడు నీవు నిమ్మకు నీరెత్తినట్లిలా ఉండగలుగుతున్నావ్?...వాడిని ఆ భయంకర నరక కూపంలో పడకుండా చూడబోతున్న నన్ను ఎందుకు వారిస్తావ్!...నీది గుండెగాదు...నీది...నీది..." ఆవేశం అప్పుకోలేకపోయాడు. విసురుగా బల్లమీద పెట్టిఉన్న హాండ్ బ్యాగ్‌ను తీసుకున్నాడు. వడివడిగా రోడ్డుమీదకు నడిచాడు.

"రాజూ! ..."

"......"

"నాయినా! ...రాజూ...!"

* * *

"మాంవయ్యా!"

చేతిలోని సంచీని వాల్చిఉన్న మంచంమీద పడేసి హాల్లోకి నడిచాడు. ఇరవై నాలుగు గంటలలో జరగబోయే ఒక పవిత్రకార్యం ఆగిపోయేందుకుగాను హావిస్సు వేయ టానికి హాల్లో కాలు పెట్టాడు.

"మాంవయ్యా!"

అపుడే హాల్లోకి వచ్చిన అరవయ్యేళ్ల వృద్ధుని చూస్తూనే, "శుభలేక పంపకుండానే ఎలా వచ్చావనా అని విభ్రాంతి చెందుతున్నావా మాంవయ్యా! నిజంచెప్పు!...

భారతికి ఫిట్సు వస్తున్నయని శేషగిరికి ముందుగా చెప్పావా? ...చెప్పు మాఁవయ్యా...అది కనుక్కోనేందుకే వచ్చాను ...చెప్పు!''

ఆ వృద్ధుని మొఖం రాజశేఖరం ఆకారం చూస్తూనే తెల్లబడిపోయింది. కళ్లు గుంటలు పడిపోయినయి. మొఖంలో కాంతి క్షీణించిపోయింది. విగ్రహంలా నిలబడిపోయారు.

"లేదు...!'' అంతకుమించి నోరు పెగల్లేదు.

"అయితే ఈ వివాహం జరగటానికి వీల్లేదు!... జగటానికి వీల్లేదు మాఁవయ్యా! ఫిట్స్ వచ్చే భారతిని అతడికి అంటగట్టి, అతడిని పరిస్థితుల అడకత్తెరలో ఇరికించి, అత్యున్నత సోపానాల నెక్కవల్సిన అతని జీవితాన్ని దిగులుతో వేదనతో క్షీణింప చేయవద్దు...ఆతడిని నాశనం చేయవద్దు!''

"రాజా!...కూర్చో నాయినా!...నేను చెప్పేది సావకాశంగా విను!''

"ఇందులో చెప్పించుకోవల్సింది, వినవల్సిందీ ఏఁవీ లేదు మాఁవయ్యా! శేషగిరి నాశనం అవ్వటం నేను చూడలేను...అందుకే నా యీ బాధంతా...ఈ వివాహం జరగటానికి వీల్లేదు...వాళ్లు వచ్చారా!...వచ్చి ఉంటారనే అనుకుంటాను...అందుకనే ఇక్కడికి ముందు వచ్చాను... వాళ్లవూరు దగ్గరయినట్లయితే ముందు అక్కడికే వెళ్లేవాడినే!''

రంగనాథంగారు రాజశ్శేఖరం మీద చేయి వేశారు.

రాజశేఖరం ఒక్కసారి నలువైపులా చూచి ఉలిక్కిపడ్డాడు. తెరచివున్న తలుపులను కప్పేస్తూ వివాహానికి వచ్చిన బంధువులంతా నోళ్లు తెరుచుకొని లోపలికి చూస్తున్నారు వింతగా.

క్షణం రాజశేఖరం తనను తాను చూచుకొని సిగ్గుపడిపోయాడు. తరువాత కర్తవ్యం గుర్తుకు వచ్చింది—'ఈ వివాహం జరిగితీరటానికి వీల్లేదు!'

"నాయినా! రాజూ!...ఇలారా! కూర్చో!" ఆయన కంఠం గద్గదిక మయింది.

"చూస్తూ చూస్తూ, అత్యున్నతస్థాయి నందుకోవల్సిన అతడిని ఈ ఉచ్చుతో ఎలా బంధించగలుగుతున్నావ్ మాఁవయ్యా!...నేను భరించలేకుండా ఉన్నాను ...నేను వూహించలేకపోతున్నాను!"

"నాన్నా! రాజశేఖరం...వద్దుడైన అరవైయేళ్ల నీ మాఁవయ్య బ్రతిమలాడుతున్నాడురా!...కూర్చో... చెప్పేది సావకాశంగా విను!"

రాజశేఖరం చటుక్కున కూర్చున్నాడు. బిగుసుకు కూర్చున్నాడు.

రంగనాథంగారు మూగిన జనాన్ని చూస్తూ, "వెళ్లండి ...మీ పన్లు మీరు చూసుకోండి!" అన్నారు విసురుగా సుగ్గా.

"నాయినా! రాజశేఖరం!...ఈ ముసలివాడి వేదనా నీవు కాస్త అర్థంచేసుకుంటావు గదూ?...నాకు అరవయ్యేళ్లు నిండాయి...నా కూతురు, పెండ్లి కావాల్సిన భారతి కొద్ది రోజుల్లో ఇరవైఅయిదో సంవత్సరంలో కాలు పెట్ట బోతున్నదిరా...దానిలోని లోపం నాకు తెలుసు, నీకు తెలుసు, మీ అమ్మకు తెలుసు, మన బంధువులకు తెలుసు ...ఆ కారణంతోటే ఒకనాడు భారతిని మీ అమ్మ కోడలిగా స్వీకరించలేకపోయింది...ఇవన్నీ ఏదో ముసలి వాడు మభ్యపెట్టటానికి చెబుతున్నా డనుకునేవ్!...సావ కాశంగా విను నాయినా!...నేను భారతిని చూపించని డాక్టర్లు లేరు...అంతేకాదు—కొందరు అదొక గాలన్నారు. కొందరు మరేదో అన్నారు. కొందరు పూజలు చేయా లన్నారు. కొందరు మరేదో చేయాలన్నారు...నేనందరి మాటలకూ విలువ యిచ్చి డబ్బును గూడా లెక్కచేయ కుండా అన్నీ చేశాను—కాని ఫలితం లేకపోయింది!"

ఆయన ఒక్కక్షణం ఆగారు. ముడతలుపడ్డ నుదుటి మీదుగా చమట బిందువులను తుడుచుకున్నారు.

"...నెలరోజుల క్రితం ఒకరి సలహామీద, మద్రాసులో—విదేశాల్లో చదివి వచ్చిన—ఒక డాక్టరుకు భారతిని చూపటం తటస్థించింది....ఆయన పరీక్షించారు...,ఒకరోజు గాదు, పదిరోజులు....ఒకసారి గాదు పదిసార్లు....అందునా ఒకసారి అది సరిగ్గా ఫిట్ వచ్చిన సమయంలో....అంతా

పరీక్షించి దానికి మరో పద్ధతి లేదన్నారు. వివాహం చేస్తేనే గాని తగ్గదన్నారు!....ఆయన మాటలను నమ్మాను.... ఆఖరి ఆశగా ఆయన మాటల్లో విలువ వుంచి ఇందుకు సిద్ధపడ్డాను....ఇక అప్పుడు నిన్నే అల్లుడుగా ఎందుకు నిర్ణయించుకోలేదని నీవు అడగవచ్చు!....ఒక డాక్టర్ సలహా మీద నా చెల్లెలు దీనికి అంగీకరిస్తుందని నే నాశించలేదు.... నా చెల్లెలు తత్వం నాకు తెలుసు....బూడిదలో అడుగు వేయమన్నా నిప్పులుంటయేమోనని భయపడే రకం— అందుకే పరాయి సంబంధం వెతుక్కోవల్సి వచ్చింది.... ఇక నిన్ను పిలవకుండా, నీకు తెలియకుండా ఈ వివాహం జరుపుదామని నేను కల్లోగూడా అనుకోలేదు.... నేను నీకు శుభలేఖ పంపాను....అది ఎందుకు అందలేదో నాకూ అర్థం కావటంలేదు!''

ఆయన చెప్పటం పూర్తయినట్లుగా ఆగారు. రాజశేఖరం ఏదో అనబోయాడు గాని, ఆయన అతడిని వారిస్తూ, ''ఈ ఒక్కమాట వినరా నాన్నా! నేను నిజం దాచకుండా చెప్పాను!....ఇక నీవు ఏంచేసినా ఆవేశక్తి నాలో లేదు... నీ యిష్టం....ఇక నీ యిష్టంరా రాజశేఖరం....నీ యిష్టం.... అరవయ్యేళ్ల వృద్ధుని జీవితం నీ చేతుల్లో ఉన్నది!'' అన్నారు ఆవేశంగా.

ఆయన మాటలకు రాజశేఖరం హృదయం ద్రవించింది. తలెత్తి ఆయన కళ్లల్లోకి చూడలేకపోయాడు. ఆయన

వేదననుండి దూరంగా తప్పుకోలేకపోయాడు. ఆయన బాధ అతడిని నలిపివేసింది....

"....కాని....కాని శేషగిరి?"

"మాంవయ్యా!...." అదే అనబోయాడు.

"నాయినా రాజశేఖరం....నా పని అయిపోయింది ...నా శక్తి క్షీణించిపోయింది...ఇక నీకు నేనే సమాధానమూ చెప్పలేను.....పక్క గదిలో భారతి ఉన్నది.....అదే నీకు చెప్పాలి.....అదే నీకు చెప్పగలగాలి.....వెళ్లు నాయినా!" అన్నారు. అంటూనే రెండు చేతుల్లోనూ మొఖం దాచుకున్నారు.

రాజశేఖరం హృదయం ఆ దృశ్యానికి కదలిపోయింది.

"ఛీ! నేను మానవత్వం కోల్పోతున్నాను!" అనుకున్నాడు. బాధగా మూలిగాడు.

అక్కడ ఉండలేకపోయాడు. తప్పటడుగులతో గదిలో కాలుపెట్టాడు. ఇరవైనాలుగు సంవత్సరాలు తన సర్వస్వంలా మెలిగిన భారతి గదిలో తలవంచుకు కాలు పెట్టాడు. ఆమె హృదయంలో రేగుతున్న మంటలను చూచేందుకు అక్కడ కరుడుగట్టిన హృదయంతో కాలు పెట్టాడు. ఆమె కనులు వర్షిస్తుంటే తను నిలదొక్కుకు చూడాలి....పగిలిపోయే ఆమె హృదయాన్ని నిబ్బరంతో పరిశీలించాలి....

....కాని....ఎందుకు?....తన శేషగిరి కోసరం....

అమెరికా వెళ్ళబోయే తన శేషగిరి కోసరం!...ఆనందదీపాల వెలుగుతో విరజిమ్మవలసిన అతడి జీవితం కోసరం!

ఒక మూలగా నిలబడి ఉన్నది భారతి!

సంవత్సరం క్రితం ఎలా ఉన్నదో గుర్తుకు తెచ్చుకో వల్సిన అవసరం కలిగేలా ఈనాడు ఉన్నది. ఆమె శరీరంలో ఆనాటి కాంతి ఈనాడు లేదు. ఆమె చెంపల్లో ఆనాటి వెలుగు ఈనాడు లేదు....కాని ఆమె కనురెప్పలక్రింద ఆనాడు లేని నల్లటి చారలు ఈనాడు ఉన్నాయి....ఆమె తల కట్టులో ఆనాడు లేని పేలవత్వం ఈనాడు ఉన్నది....

"భారతీ!"

"బావా!" ఆనాటి గొంతులోని మృదుత్వంగూడా ఈనాడు లేదనిపించింది.

"నన్నర్థం చేసుకో భారతీ!....నేను తప్పుచేస్తున్నా నంటావా?....నా ప్రవర్తన ఏహ్యకరంగా ఉన్నదా?"

"ఎవరనగలరు బావా ఆమాట!....మేం చేస్తున్నది తప్పో, కాదనను...దాని కంతటికీ కారణం నేను...నా జీవితం ....నాలో ఇంకా జీవించాలనే ఉన్న బలీయమైన కోరిక.... నేనే నీ మిత్రుడి ఆనందాన్ని, ఆధిక్యాన్ని సమాధిచేసి, అసంతృప్తితో, వేదనతో గూడిన జీవితంలోకి త్రోసినా త్రోసి వేయవచ్చు....నేను కాదనను....నేనే కాదు.... ఎవరూ కాదనరు....నీవన్నది నిజం! నీ మాట నిజం!...." ఆమె బాధతో, కసితో పెదిమలు కొరుక్కుంది.

రాజశేఖరం అడుగు ముందుకువేశాడు.

"మేము అత్యున్నత సోపానాల నెక్కవల్సిన ఒక వ్యక్తిమీద ప్రయోగం లాంటిదే చేస్తున్నాం.....అతని జీవితంతో ఆటలాడుతున్నాం....అతడి ఆనందాన్ని, సుఖాన్ని లాటరీ పెట్టాం....నిజం బావా!....నిజం! ఒప్పుకున్నాను... నేను కాదనను....ఎవరూ కాదనరు....ఇంకా ఇంకా...." ఆమె ఆవేశంలో తల విదిలించింది.

ఆమె ముఖాన ఉదయాన పెట్టిన కల్యాణం బొట్టు అతడి గుండెలమీద కత్తిలా పొడుచుకుంది....అతడు చచ్చి పోయాడు!

చటుక్కున వెనక్కు తిరిగాడు!

భారతి అతడు ఉలిక్కిపడేలా అతడి చేయి పట్టు కుంది. ఆమె చేతిలో అతడి చేయి నలిగిపోయింది. విరిగి పోయింది.

"ఈ క్షణంలో—కల్యాణపు బొట్టుతో, కాళ్ళకు పారాణితో, నూతన వస్త్రాలతో నీకు వాగ్దానంచేస్తున్నాను బావా....ప్రతిజ్ఞ చేస్తున్నాను....మీ మిత్రుడి ఆనందాన్ని, భావి జీవితపు అధికార్యాన్ని నేను హరించటమే గనుక నిజ మయితే— ఈ భారతి జీవించటం నిజం కాదు!.....ఇది నా మాట!...నా హృదయం చెప్పినమాట! నా మనస్సంతా ఆవరించిన మాట!"

"భారతీ!" పిచ్చిగా అరిచాడు...ఆమె మాటలకు తల్లడిల్లిపోయి ఏడ్చాడు రాజశేఖరం!

వేయబోతున్న అడుగులను భారతి మాటలే తాళ్ళయి బంధించినయ్.

"ఒక్క కోరిక! చిన్న కోరిక! కాదనకు బావా! ... అది నాలో గూడుకట్టుకున్న కోరిక ... పీటల మీద కూర్చున్న మమ్మల్ని దీవించి వెళ్ళు బావా!"

"భారతీ!"

"మన కోరికలను విధి నలిపివేసింది.....మన జీవిత సుఖస్వప్నాలను దేవుడు కాలితో నలిపివేశాడు...కాదనను ...నీవు కాదనవు...ఎవరూ కాదనలేరు...కానీ, నా కోరికను నీవుమాత్రం కాదనకు బావా!....అదే నాకు తృప్తి...అదే నా జీవన సౌభాగ్యం....అదే నా భావి జీవిత విజయానికి నాంది!"

ఆమె వెక్కి వెక్కి ఏడ్వసాగింది.

క్షణం క్రితం మావయ్యా మాటలనే ఈ పరిసరాల నుండి శేషగిరిని గూడా విధికి వదిలివేసి పారిపోదామనుకున్న రాజశేఖరం ఆమె మాటలకు వివశుడయిపోయాడు, వోడి పోయాడు. అక్కడినుండి ఒక్క అడుగు ముందుకు వేయ లేకపోయాడు.—విధి బలీయమైనది.

* * *

కడుపులో దాచుకున్న రహస్యంతో విడిదింటికి

వెళ్ళిన రాజశేఖరానికి పరిస్థితులే ఎదురుతిరుగగా విషం తిన్నట్లు గిలగిల లాడిపోయాడు!

శేషగిరి తనలోని నిప్పునుగాని చూడలేదుగదా?

పూర్తిగా తెలిసినా ఇంత బాధ ఉండేదిగాదు.... తెలిసీ తెలియని అయోమయంలో పడి కొట్టుకుపోసాగాడు!

—రాజశేఖరం రాకకు శేషగిరి ఎంతగానో హర్షాన్ని వెలిబుచ్చాడు. తండ్రికి పరిచయం చేశాడు. 'ఇదుగో! వీడే నా రాజశేఖరం!' అంటూ తల్లికి చూపించాడు. అతడి ఆనందం వర్ణనాతీతం!

కాని. శేషగిరి ఆనందం రాజశేఖరాన్ని బల్లెమై పొడుస్తోంది!

"ఏంవిటి, పెట్టి బెడ్డింగ్ లేక ఇట్లా వచ్చావ్?... వెంటనే వెళ్ళిపోవా లనుకోవటం లేదుగదా?"

"శేషగిరీ!" రాజశేఖరం గొంతు తడబడింది. "ఈనాటివరకు మనం ఆత్మీయులమైన మిత్రులం... ఈనాటి నుండి... ఈనాటినుండి మనం బంధువులం కూడా శేషగిరీ!"

శేషగిరికీ తను ద్రోహం చేస్తున్నాడు!

"రాజూ!" చటుక్కున భుజాలమీద చేతులు వేశాడు శేషగిరి.

"ఏంవన్నావ్?...మనం బంధువులం అవుతున్నామా? ...భారతి నీకేమౌతుంది?"

"భారతి!..." మొఖం పక్కకు తిప్పుకున్నాడు. "భారతి మా మాఁవయ్య కూతురు శేషగిరీ!"

"ఓ!...నిజంగానా?" శేషగిరి గొంతు నీరసించి పోయింది.

రాజశేఖరం చటుక్కున తలెత్తాడు.

కన్నీటి భారతి కళ్ళముందు మెదిలింది. పెదాలకు చిరునవ్వు పూసుకున్నాడు. తలవంచుకున్న శేషగిరి భుజం తడుతూ, "నీకు ఆనందంగా లేదూ శేషగిరి...నిజం! ఈనాటి నుండి మనం బంధువులం!" అన్నాడు.

"అంతకంటే కావాల్సిం దేఁవున్నది భాయ్!" వెనక్కు తిరిగాడు శేషగిరి.

రాజశేఖరానికి అతడి వింత ప్రవర్తన అర్థంగా లేదు. భారతి తన మాఁవయ్యకూతురు అని చెప్పగానే అతడిలో ఎందుకు అంత మార్పు వచ్చిందో ఊహకు అతీతమే అయింది!

* * *

మంగళసూత్రధారణ జరిగిన తరువాత హృదయ పూర్వకంగా దీవిస్తూ అక్షింతలు చల్లాడు దంపతులమీద రాజశేఖరం. మద్రాసులో డాక్టరు చెప్పినట్లు ఈదినమే ఆమె సుఖమయ జీవితానికి మొదటిరోజు అవ్వాలని పదేపదే భగవంతుని ప్రార్థించాడు.

ఈ వివాహం జరగకుండా చూడాలని హృదయ

పూర్వకంగా వధూవరులను దీవించి మరీ బయల్దేరాడు—తను అన్న మాటలు, తను చేసిన పని గుర్తుకొస్తుంటే అతడికే విచిత్ర మేస్తోంది!

—కాని అతడికి అర్థంకానిదల్లా శేషగిరి తనయందు చూపిస్తున్న ముభావమే! తననుండి తప్పుకు తప్పుకు తిరగాలనుకునే అతడి తాపత్రయమే!

అతడికి అర్థంగాలేదు.

—దానికి తోడు ఆనాడు సాయంత్రం శేషగిరి మాటలు అతడిలో విచిత్ర భావనలను రేకెత్తించినయ్. ఆలోచనా వెల్లువలో గడ్డిపోచలా కొట్టుకు పోసాగాడు. మనిషిని అనుమానపు భావనలు ఆవరించగా జీవితమే దుర్భరమనిపించింది....భరించలేక బాధపడ్డాడు...ఫలితమే మావయ్య ఎంతగా బ్రతిమలాడినా మరొక్కనాడు కూడా ఉండకుండా పెండ్లిపందిటినుండి నడిచి బయటకు వచ్చేశాడు!

—ఆసాయంత్రం—పెండ్లిపందిట్లో ముత్తయిదువులు ఆనందంగా తిరుగుతుండగా—పిల్లలు కేరింతలుకొడుతూ ఎగురుతుండగా—

ముభావంగా, భారంగా కూర్చున్నది ఇద్దరే ఇద్దరు—

మొట్టమొదటివాడు— రాజశేఖరం— తరువాత ఎదురుగా శేషగిరి!

ఉన్నట్లుండి శేషగిరి ముందుకువంగి అడిగాడు, "రాజూ! భారతిని నీ వెందుకు చేసుకోలేదు!"

రాజశేఖరం ఉలిక్కిపడ్డాడు. మొఖాన ఎవరో చాచి బలంగా కొట్టినట్లయింది. శేషగిరి యిలా అడుగుతాడని అతడు కలలో గూడా అనుకోలేదు....తనలో చిన్నచిన్న మొలకెత్తుతున్న అనుమానాలు బలమైన వేళ్ళను నాటు కుంటున్నాయి...అతడికి నోటివెంట మాట పెగల్లేదు...తను ఏం చెప్పాలి?....ఎలా చెప్పగలడు?

ఫిట్సు వచ్చే భారతిని మా అమ్మ కోడలిగా అంగీక రించలేక పోయిందని చెబుతాడా?

శేషగిరికి చూచాయగా ఆ విషయం తెలిసీ ఏమైనా అడుగుతున్నాడేమో?

అతడికి అర్థంకాలేదు....తల తిరగసాగింది.

"కొన్ని కారణాలవల్ల....." అన్నాడు తలెత్త కుండానే.

"అంత బలవత్తరమైన కారణాలా?" సూదుల్లా మాటలను శరీరంలోకి పొడిచాడు.

"శేషూ!...." నిగ్రహించుకోలేకపోయాడు. కళ్ళు తిరిగినయి.

తన హృదయానికి హృదయమైన శేషగిరిలో అనుమానపు బీజాలు అంకురించినయి. తను అతడిలో నీచుడయి పోతున్నాడు. తన చుట్టూ నీచత్వాన్ని అల్లు తున్నాడు. తనమీద హీనభావాలు కేంద్రీకరిస్తున్నాడు.

తన స్నేహానికిది పతనం. తన నడుమ సన్నిహిత త్వానికి ఈ క్షణాలు కత్తెర్లు!

కాని, తనేం చేయగలడు?....తనెలా చెప్పగలడు? ....తన మనస్సును ఏలా అదుపులో పెట్టుకోగలడు?

—ఆలోచ నొకటి తళుక్కున మెరిసింది.

"శేషూ!... అసలు భారతిమీద నా కలాంటి భావన లేకపోయింది... మే మెవ్వరం అలా వూహించుకో లేదు... మా కుటుంబాల్లో ఎందుకనో అయిన సంబంధాలు కలిసిరాలేదు... అలా చేసిన ఒకరిద్దరూ సుఖపడకపోగా ఎవరో ఒకరు చచ్చిపోవటం తటస్థించింది..." అబద్ధాల భవంతుల నడుమ నిట్టూర్పులు విడిచాడు. గుండె నిబ్బరం చేసుకున్నాడు.

ఇదంతా తను శేషగిరికి చేస్తున్న ద్రోహం... ఎవరూ, ఏ మిత్రుడూ, హృదయానికి హృదయ మిచ్చిన ఏ మిత్రుడూ—వూహించనంత ద్రోహం!

కానీ... దీని కంతటికీ కారణం... తను పరిస్థితుల చేతిలో కీలుబొమ్మవ్వటమే!

శేషగిరి ప్రశ్నే తను అక్కడనుండి పరారవ్వటానికి కారణం! పారిపోవటానికి కారణం.

రైలు ఎక్కి కూర్చొని ఎదురుగా ప్లాట్‌ఫారం మీద నిలబడి ఉన్న శేషగిరిని చూస్తూ, గుండె పగిలిపోతుండగా, "శేషగిరీ! భారతికి ఫిట్స్ వస్తుండటమే నేను ఆమెను

భార్యగా స్వీకరించక పోవటానికి కారణం!'' అని పెద్దగా అరుద్దామన్నంత ఆవేశం వచ్చింది గాని, సిగ్గు, భయం అతడి నోటిని బంధించివేసినయి.

రైలు కూత కూసి పోతూవుంటే శిలావిగ్రహంలా కూర్చొని శేషగిరి మొఖంలోకి చూస్తూ ఉండిపోయాడు— అతడి మిత్రుడు రాజశేఖరం!

* * *

''శేషూ!

మిత్రమా! ఏంవని వ్రాసేది?... ఏంవని వ్రాయగలను?

నాలో పెరిగిపోతూన్న ఈ లావాలాంటి భయంకర మోసం — మిత్రద్రోహం — నన్ను నిలువునా కూల్చివేస్తోంది. నన్ను మింగివేస్తోంది. నేను ఈ దుర్భరక్షణాలను ఈ ఉత్తరం ద్వారా వదలించుకుంటున్నాను... నా కీక తప్పదు... భారతి జీవితపు ఆనందపు విలువమీదనైనా సరే... నేనీ బాధ భరించలేను... నాకదే దారి...నా కంత కంటే దారిలేదు శేషగిరీ!...

భారతి నా భార్య కాకపోవటానికి కొన్ని సంవత్సరాల బట్టి ఆమెను పట్టి పీడిస్తున్న ఫిట్స్ కారణం!...

నీవు పెళ్ళిలో నన్ను అడిగినా కావాలనే ఆత్మను వంచించుకొని మభ్యపెట్టాను!

క్షమించగలిగే శక్తి నీలో ఉంటే నన్ను క్షమించు.

ఇట్లు,

రాజు''

ఉత్తరం వ్రాసిన అతడిని తెలియని తృప్తి ఆవరించింది.

గుండెలమీద నుండి ఏదో బరువు తొలగిపోయినట్లుగా ఫీలవ్వసాగాడు.

లేచి చొక్కా తొడుక్కొని బయటకు నడిచాడు. ఎంత త్వరగా వీలయితే అంత త్వరగా తన చేతిలోని ఆ మోయలేని బరువును వదిలించుకోవాలి!

నడుస్తుంటే భారతి కన్నీటితో కాళ్ళకు బంధాలు వేసింది. నీ చేతులమీదగా ఆనాడు నా వివాహము జరిపి, ఆ చేతులతోటే ఈరోజు నా జీవితాన్ని త్రుంచివేస్తావా అంటూ నిలవేసి ప్రశ్నించింది.

తనేం చెప్పగలడు? తనేం సమాధానం చెప్పగలడు?

ఆత్మఘాతనము అనే కత్తెర్లతో ఆ బంధాలను త్రెంచి వేసుకొని, కన్నీటి భారతిని కాళ్ళకు దూరంగా లాగివేశాడు.

తన కంతకంటె మరో దారి లేదు!

భారతికి డాక్టరు చెప్పినట్టుగా తగ్గిపోతే ఏ భయమూ లేదు. తగ్గకపోతే ఈ పాటికి ఆ విషయం శేషగిరికి తెలిసే ఉంటుంది.

ఇప్పుడు తను ఈ ఉత్తరం వ్రాయటంవలన ఎవరికీ హాని చేసినవాడవ్వటం లేదు—కాకపోగా తనలోని పాపాన్ని కడిగివేసుకుంటున్నాడు!

వివాహమయిన తరువాత తిరిగివచ్చిన రాజశేఖరం మూడు నెలలు వేదనను, బాధను, భయాన్ని హృదయంలో పెంచుకొని ధైర్యంచేసి వదిలించుకున్నాడు ఆరోజు!

*　　　*　　　*

రాజశేఖరం ఆశలు అడియాసలయినయి.

శేషగిరి తనను తిట్టిపోస్తూ ఉత్తరం వ్రాస్తాడనుకున్నాడు. అలా వ్రాసి ఉన్నా ఎంతో తృప్తి పొంది ఉండేవాడు.

కాని ఎందుకో వ్రాయలేదు— ఎందుకు వ్రాయలేదు.

అసలు జాబే లేదు.

వివాహమయి అప్పుడే అయిదు నెలలు గడిచిపోయింది. తను ధైర్యంచేసి వ్రాసిన ఉత్తరం గూడా అతడికి చేరి రెండు నెలలయి ఉంటుంది.

తను క్షమింపబడలేని ఒకపని చేసి, తమ నడుమ సాన్నిహిత్యాన్ని తిరిగి కలపలేని విధంగా త్రుంచివేశాడు.

ఆనాడు మావయ్యా, భారతీ కన్నీటితో తనని మోసం చేశారు. తనని బలహీనుణ్ణి చేశారు. తమ నడుమ స్నేహాన్ని సర్వనాశనం చేశారు.

శేషగిరికి దూరమయి, శేషగిరికి శత్రువుగా త\
బ్రతగ్గలడు? తనెలా జీవించగలడు?

అసలు శేషగిరి ఇన్ని రోజులబట్టి తన కెందుకు జాబు వ్రాయలేదు. వారం రోజులు తననుండి జాబు రాక పోతే గిజగిజలాడేవాడు. నానా హంగామా చేసేవాడు. అటు వంటివాడు తను ఇన్నాళ్ళు మౌనంగా ఉన్నా, తన సంగతి పట్టించుకోనట్టే వూరుకున్నాడేం?-జాబైనా రాయలేదే?

అవును...ఎలా వ్రాస్తాడు?

అంత హృదయపూర్వకంగా ప్రేమించే రాజశేఖరమే నిలువునా మోసం చేస్తే శేషగిరి ఇంకేమి చేయగలడు?—దుర్భరజీవితం గడపటంకన్నా అతడికి మిగిలిందేఁవిటి?

ఒకవేళ భారతికి ఫిట్స్ తగ్గినయ్యేమో?

ఏఁమో?...

అలా తగ్గితే శేషగిరికి తనమీద ఎందుకు కోపం? ఎందుకు ఉత్తరం వ్రాయటంలేదు?

ఏఁమో...ఏఁమో...

ప్రపంచమే గిర్రున తిరుగుతున్నట్లనిపించింది.

బలంగా కళ్లు మూసుకున్నాడు రాజశేఖరం.

* * *

ఆనాడు ఆఫీసుకు వెళ్ళేటప్పటికల్లా హైద్రాబాదులో ఉన్న హెడ్డాఫీసుకు అర్జంటు పనిమీద పోయిరమ్మంటూ ఆర్డర్లు చేతికిచ్చారు రాజశేఖరానికి.

వారంరోజులు పని!

తప్పేదేం ఉన్నది—పెట్టె బెడ్డింగుతో బయల్దేరాడు.

ఒకవిధంగా హైదరాబాదు వెళ్ళటం సంతోషంగా ఉన్నది—అటు బాధగాను, భయంగాను ఉన్నది.

అంతదూరం వెళ్ళి శేషగిరిని కలవకుండా తనెలా రాగలడు?

శేషగిరిని తను చూస్తాడు...ఇన్నాళ్ళా తనకెందుకు ఉత్తరం వ్రాయలేదు అని నిలదీసి ప్రశ్నిస్తాడు!...తను శేషగిరిని చూడకుండా ఉండలేడు...తను వెంటనే వెళ్ళి కలవాలి—ఒకవిధంగా ఇదే క్రమ్ముకున్న మబ్బులను విడదీసి ఆహ్లాదాన్ని చేకూర్చే అవకాశం!—సదవకాశం!

హైదరాబాదు వచ్చాడన్నమాటే గాని శేషగిరిని చూడాలంటే భయంవేసింది. ఎక్కడ కనబడతాడో అని దొంగలాగా తప్పుకుని తిరిగాడు. మనిషిని మానసిక బలహీనత ఆవరించగా శరీరాన్ని నీరసం ఆవరించింది.

ఒక్కొక్క క్షణంలో అనిపిస్తుంటుంది—శేషగిరి కోసరం కాకపోయినా, భారతి కోసరమైనా ఒక్కసారి వాళ్ళింటికి వెళ్ళిరావాలని...భారతిని చూచిరావాలని... కాని భారతి తననిగురించి ఏమనుకుంటుంది?

తను ఆమె జీవితంలో నిప్పులుపోయ ప్రయత్నించాడు. ఆమె జీవితపు మలుపులో ఆనాడు చేయూతనిచ్చి

ఈనాడు నట్ట నడిసముద్రాన నీటిలోకి అసహాయంగా త్రోసివేశాడు.

అతడి తల తిరిగిపోసాగింది.

తనకు ఇద్దరూ ముఖ్యులే—తను ఇద్దరికీ అన్యాయం చేశాడు!

అసమర్థుడి జీవితానికి తను నిదర్శనం! మిత్రద్రోహా నికి తను నిదర్శనం...మాటయిచ్చి నిలబెట్టుకోలేకపోవటా నికి తన అసమర్థతే నిదర్శనం!

తను అసమర్థుడు—తను ఎందుకూ పనికిరాని పిరికి పంద!

*   *   *

శేషగిరిని చూస్తూనే రాజశేఖరం కొయ్యలా బిగు సుకుపోయాడు.

వాడు తన శేషగిరేనా? అందానికి ప్రతిబింబమైన వాడు అలా నీరసించి, కృశించి ఎముకల గూడులా ఉన్నాడేం?

జబ్బుగాని పడలేదుగదా?

రెండు నిముషాలవరకు మాట్లాడలేకపోయాడు. విచి త్రంగా, కన్నార్పకుండావున్న అతడిని వింతగా చూస్తూ, "నేను రా! రాజశేఖరాన్ని!" అన్నాడు.

"కూర్చో!"

కూర్చున్నాడు. చచ్చిపోయి కూర్చున్నాడు రాజ శేఖరం.

తను శేషగిరితో ఏం మాట్లాడగలడు? ఏమని మాట్లాడగలడు?

క్షణ క్షణం తను చేసిన మోసం, అన్యాయం అస హ్యాపు చూపులతో మీది మీది కొస్తోంది.

"శేషగిరీ నే నిలా బ్రతకలేను!" పెద్దగా అరుద్దా మనుకున్నాడు. "నే నీ బాధ భరించలేను!"

కొన్ని నిముషాలు వాళ్ళకు భయంకరభూతాలే అయినయి!

శేషగిరి ఆకారం చూస్తుంటే భారతికి ఫిట్స్ తగ్గ లేదనే అనిపించింది.

—ఆ కళ్లల్లో వేదన, ఆమె మొఖంలో దిగులు, అతడిలో నిర్లిప్తత, స్పష్టంగా అతడిలోని బాధను తెలియ బరుస్తున్నాయి!

భారతికి ఫిట్స్ తగ్గలేదు!

తన చేతులతో శేషగిరి జీవితాన్ని సర్వనాశనం చేశాడు.

అతడు ఈనాడు ఇలా కృంగి, కృశించిపోవటానికి కారణం తను!

శేషగిరి లేచాడు.

"లోపల చెప్పివస్తాను...అలా వెళ్దాం!"

ఆతడి మాటలకు దొంగలా వణికిపోయాడు రాజశేఖరం!...ఇక్కడయితే భారతి వింటుందని బయటకు తీసుకువెళ్ళి నాలుగు మాటలు అడిగేందుకా? కోపంతో తిట్టిపోసేందుకా?

తడబడ్డాడు రాజశేఖరం.

"లేదు శేషగిరి! నేను వెంటనే వెళ్ళిపోవాలి. ఆఫీసు పనిమీద వచ్చాను...ఇక్కడ ఉండటానికి వీల్లేదు!"

శేషగిరి శుష్కహాసం చేశాడు.

తరువాత ఒక్క క్షణానికి ఉన్నట్లుండి తల ఎగర వేశాడు. కళ్ళను ఎర్రటి జీరలు అలుముకున్నాయి. మనిషి బిగుసుకుపోయాడు. ముందుకు అడుగులు వేస్తూ, "అయితే ఎందుకు వచ్చావ్?...ఎందుకు వచ్చావు నీవు రాజశేఖరం మా ఇంటికి...నీ శేషగిరి సౌభాగ్యాన్ని, నీ శేషగిరి సౌఖ్యాన్ని నీ శేషగిరి అందాన్ని, నీ శేషగిరి ఆనందాన్ని చూద్దామని వచ్చావా?...ఇక చూచావుగా వెళ్లు... ఊఁ...వెళ్ళు...వెళ్లు రాజశేఖరం వెళ్ళిపో...నీ మొఖం నేను చూడలేను...వెళ్ళిపో, యు ఫెలో ఫస్ట్ గెటౌట్...!" పెద్దగా పిచ్చిగా అరిచాడు.

ఆతడి ఆకారానికి, మాటలకు నిర్జీవుడయ్యాడు రాజశేఖరం. శరీరం వణికింది. గొంతు తడబడింది.

నంగి నంగిగా, "నన్ను క్షమించ లేవా?" గొణిగాడు.

"యు రాస్కెల్...గెటౌట్!"

తటుక్కున వెనక్కి తిరిగాడు రాజశేఖరం. పరుగెడుతున్నట్లుగా గేటు దాటాడు. అడుగులు అతిరయంగా పడుతున్నాయి.

రాజశేఖరం తేలిపోతున్నాడు. తనకు తగిన శాస్తి జరిగింది. తన హృదయం ఇప్పుడెంతో తేలిగ్గా ఉంది. హాయిగావుంది. ఆనందంగా ఉన్నది. తనలో ఇప్పుడు ఏలాంటి బరువూ లేదు. వేదన లేదు. బాధ లేదు. భయం లేదు.

తను చేసిన తప్పుకు-తాను ఫలితం అనుభవించాడు! అది చాలు!

రైలెక్కాడు.

తన వూళ్ళో దిగాడు.

*   *   *

సరిగ్గా మూడు రోజుల తరువాత ఒకనాడు మధ్యాహ్నం ఆఫీసులో కాగితాల నన్నిటినీ ఎక్కడివక్కడ వదిలేసి, గుడ్ల నీరు క్రుక్కుకుంటూ ఇంటికి పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చాడు రాజశేఖరం. అతడి చేతిలో ఆరోజు టపాలో వచ్చిన ఉత్తరం నలిగిపోయి ఉన్నది. అతడి హృదయం కరిగిపోయింది. అతడు నలిగిపోయి ఉన్నాడు.

ఇంటిముందు వరండాలో నిలబడి 'అమ్మా' పెద్దగా ఏడ్చాడు.

ముందువచ్చి నిలబడ్డ ఆమెముందు చేతిలోని ఉత్తరాన్ని విసిరివేశాడు రాజశేఖరం.

అందులో ఇలా ఉంది.

"బావా!

నాకు అనిపిస్తుంటుంది ఒక్కొక్క క్షణంలో ఈ ప్రపంచమంతా ఇంద్రజాలం లాంటిదని! కోరికలు గుర్రాలై స్వారిచేస్తుంటే మనిషి మానవత్వమే కోల్పోతున్నాడు—రేపటిమీద ఆశ మనిషిని అధఃపాతాళానికి తీసుకు వెళ్తోందని!

అది నిజం బావా!

మొన్నటి దినాన నీవు మా గడపలో కాలుపెట్టి, వారిచేత వెళ్ళగొట్టించుకోబడిననాడు, నీవు వెనుదిరుగు తున్న సమయంలో నీ ముఖంలో నేనేదో తృప్తి చూచాను. అలాగే నిన్ను నానా దుర్భాషలాడి లోపలికి వచ్చిన ఆయన ముఖంలోనూ అలాంటి తృప్తే చూచాను!

మీ ఇద్దరిలోనూ ఆ తృప్తిని చూచిన ఈ భారతికి ఈ జీవితంమీదే తృప్తి తీరిపోయింది-అది నీకర్థంగాదు—

నీ ఉద్దేశ్యంలో—నేను నీ మిత్రుణ్ణి సర్వనాశనం చేశాను-నీ మాటల్లోలాగా అత్యున్నత సోపానాల నెక్క వలసిన నీ మిత్రుణ్ణి అధఃపాతాళానికి త్రోసివేశాను. అతని ఆనందాన్ని, సౌఖ్యాన్ని, సౌభాగ్యాన్ని, అతడికి మిగల కుండా రంగరించి త్రాగివేశాను-నేను-ఫిట్స్‌తో బాధపడే భారతిని!

ఇది నీకు తెలిసిన సత్యం-నీ మిత్రుడి ముఖంలో నీవు చూచిన సత్యం!

కాని—జరుగుతున్న చరిత్రే వేరు—రోజు రోజుకు 'ముందడుగు' వేస్తున్న మానవుల్లో ఇంకా 'శిలాకాలం' నాటి వ్యక్తులు ఉన్నారని నీకు తెలిసి ఉంటే-నీవు ఆనాడు మా నాన్న ముందు-అంత ఆవేశాన్ని చూపించిఉండే వాడివే గాదు-పోనీయ్ గతాన్ని తవ్వుకొని నేను పావుకునేదేవిటి?

మూఢనమ్మకాలు జలగల్లా పట్టి పీడిస్తుంటే హితా హిత జ్ఞానాన్నే కోల్పోతున్నాడు మానవుడు-అందునా పూర్వకాలపు నేటి మానవుడు-ఈనాటి ప్రబుద్ధులకు పెద్దైన తల నెరిసిన పెద్ద మానవుడు!

చాలా ఆశ్చర్యంగానూ, అసహజంగానూ, నమ్మ లేనిదిగానూ ఉండే ఈ విషయాన్ని నీకు వ్రాయకుండా ఉండలేను బావా!-నీకు తప్ప మరెవరికీ వ్రాయలేను గూడా!

నీ మిత్రులయిన, పూజనీయులయిన నా భర్తగారికి-మానవుడు గీసిన జాతకాల్లో రెండవ పెళ్ళి వ్రాసి పెట్టా రట-అందునా మొదటి వివాహమయిన మొదటి సంవత్సరం తిరక్క-ముందే మొదటి భార్య వియోగం సంభవించటమూ వ్రాయమేనట!

—అందుకనే అసలు భార్యగా కావాల్సిన కల్యాణీ, అనే ఒక అందమైన మేనగోడలును జీవితాంతం భార్యగా అట్టి పెట్టుకునేందుకుగాను ఈ భారతిని బలియివ్వదలుచు కున్నారు!

హు...ఆలోచించు బా వా...మానవుడు ఎంతగా పురోగమిస్తున్నాడో ఆలోచించు!

నేను ఇదంతా మీ మిత్రుల నెత్తిన రుద్దటంలేదు. ఒకవిధంగా జాలి చెందుతున్నాను కూడా. ఎందుకంటే ఆయనకు 'అంతగా' ఇలా చేయటం ఇష్టంలేకపోయినా ఆయనను 'ఒప్పుకునేటంతగా' మార్చి ఈ వివాహం చేశారు-నాచే పాదపూజ చేయించుకోదగ్గ ఘనులు-పెద్దలు-ఆయన తల్లి దండ్రులు!

కాని అనుకోకుండా-త్వరలో అమెరికా వెళ్ళబోయే ఆయన జీవితంలో పిడుగుపడింది-ఆయన మొదటి భార్యగా-నేనైన భారతి ఆయన ఆప్తమిత్రుడైన మరదల్నవ్వటం తటస్థించింది.

ఆయన ఈ నిజాన్ని భరించలేకపోయారు. విలవిల లాడిపోయారు. గిజగిజలాడిపోయారు. బాధ, భయం, సిగ్గు, ఆవేదన, దిగులు భరించలేక చచ్చిపోయారు!

ఒక్కొక్కళ్లు తాము చేసిన తప్పులకు భయపడి దొంగలాగా ప్రవర్తిస్తుంటారు-ఆయనా అలాగే ప్రవర్తించారు-నీయందూ అలాగే ప్రవర్తించారు. ఆనాడు నీవు మా గృహంలో కాలుపెట్టిననాడు ఆయనలో వెలువడిన ఆవేశానికి హేతువు ఆయనలోని పిరికితనమే-ఆయననుండి కోపంగా వెలువడిన మాటలు దానికి ప్రతిబింబమే!

నీకు చాలా పెద్ద ఉత్తరం వ్రాశానుగదూ బావా! ప్చ్!....ఎందుకిదంతా!....

అందుకే....ఆనాడు నీకు మాట ఇచ్చానుచూడు కల్యాణపు బొట్టుతో, కాళ్ళకు పారాణీతో, నూతన వస్త్రాలతో...నీకు వాగ్దానం చేశాను...మీా మిత్రుడి ఆనందాన్ని, భావి జీవితపు ఆధిక్యాన్ని నేను హరించటమే నిజమయితే... అవును...నిజం...ఈనాడు హరించటమే నిజమయింది బావా!....మద్రాసులో డాక్టరు చెప్పింది అక్షరాలా నిజమే అయినా...మరోవిధంగా ఆయన్ను హింసిస్తున్నాను. అందుకే ఈ ఉత్తరం నీకు అందేనాటికి ఈ భారతి జీవితం—మానవుడి పిచ్చిగీతలకు ఒక రూపాన్నిస్తూ (తప్పక!)—ఈ భూమ్మీాద 'నిజం' గాకుండా – అనంతవ్యాప్తమయిన (ఏవో....అక్కడేం ఉంటుందో నాకు తెలియదు!) కలిసి పోయి ఉంటుంది.

నాకీ జీవితం చాలు బావా!....నా ఈ శాస్త్ర జీవితం లోనే నేను ఈ ప్రపంచంలో ఎన్నో నేర్చుకున్నాను-ఎన్నో నేర్పించుకున్నాను-అందుకే ఈ సమయంలో ఒక్క బొట్టు కన్నీరు కార్చటంగూడా 'వృథా' అనిపిస్తోంది....

—భారతి"